

## Malik I. Mulić: Osnove ruske akcentologije (akcenat riječi sa deklinacijom) Sarajevo, 1974.

---

Ne tako davno, Dalibor Brozović je govoreći o knjizi J. Matešića »Der Wortakzent in der serbokroatischen Schriftsprache« konstatovao jednu apsurdnu istinu, da, kada je riječ o akcentologiji, strana izdanja »i jugoslavenskih i stranih autora nakon II. svjetskog rata i u kvaliteti i u kvantiteti znatno premašuju sve što je objavljeno u domaćim izdanjima«. Ako ovome dodamo i drugu istinu, da su noviji radovi na našem jeziku ili teoretska uopštavanja ili fragmentarni zahvati i pokušaji sistematiziranja građe iz pojedinih kategorija, biće razumljivo interesovanje za svaku novu knjigu koja ima ambicije da osvijetli cjelokupnu građu.

Knjiga profesora Filozofskog fakulteta u Sarajevu Malika Mulića »Osnovi ruske akcentologije«, i pored naslova koji na to ne upućuju je jedan od takvih pokušaja. Da ne bude zabune, recimo odmah da bi knjiga, prema onome o čemu govori, mogla ponijeti i naslov »osnovi ruske i srpskohrvatske akcentologije«, jer je tako koncipirana. Na preko 270 stranica, od čega je više od 100 posvećeno akcentu u srpskohrvatskom jeziku, autor prati genezu akcenta u ova dva jezika od praslovenske situacije do savremenog stanja i to je kvalitet koji ovu knjigu izdvaja od postojećih knjiga kod nas kako za ruski tako i za srpskohrvatski jezik, čineći je ujedno korisnom i za rusistu i za serbokroatistu. Istina, ne u podjednakoj mjeri. Iako je objavljena kod nas, pisana je na ruskom jeziku te uz mnoge prednosti koje joj taj jezik otvara, nosi i jednu barijeru za širi krug serbokroatista koji ne znaju ruski jezik. Ovaj nedostatak je tim veći što je knjiga pisana kao udžbenik za studente slavistike i ne pretenduje na originalnost razrješavanja pitanja iz ove problematike, dakle ni na uzak krug stručnjaka kao korisnike, mada ni jedno ni drugo i ne isključuje.

Pošto u ovom osvrtu pažnja neće biti posvećena knjizi kao cjelini, udžbeniku, nego onim dijelovima koji govore o akcentu u srpskohrvatskom jeziku, ne treba ga ni shvatiti kao ocjenu knjige, nego kao pokušaj da se jednom velikom poslu da sitniji prilog, koji bi



mogao i izostati ako bi se izloženo o srpskohrvatskom akcentu u knji-  
zi tretiralo kao ilustracija za stanje u ruskom jeziku, na što bi i  
naslov mogao upućivati, a ne kao ravnopravan elemenat kontrastiv-  
nog prezentiranja.

Historijsko-genetsko tumačenje akcenta, intonaciju sloga, dis-  
tribuciju i prirodu akcenta, te akcenatske procese autor zasniva  
uglavnom na Ivšićevim i Belićevim teoretskim postavkama, koje su,  
i pored nedostataka, najpogodnije za dijahroni pristup jer omogu-  
ćavaju brz vertikalni prodor do savremenog stanja.

Za razliku od literature koja je do sada ponuđena čitaocu, knji-  
ga M. Mulića je više od svih složenu problematiku učinila dostup-  
nom. Autor nije žalio truda da svaki pojam, pa makar on spadao  
među »opštepoznate«, objasni, a svaku pojavu ili proces ilustruje  
primjerima. Uz to je i studentu ostavio mogućnost da materiju o  
kojoj govori trajno usvoji, ponavljajući na novim primjerima, datim  
za vježbanja, procese o kojima je govoreno.

Naravno, ovakav pristup moralo je pratiti uprošćavanje i autor  
je toga bio svjestan. Ono što je nastojao bilo je da uprošćavanja ne  
prekorače mjeru dozvoljenog i da se ne javljaju na račun naučne  
istine. Čini nam se da je u tome uspio, mada su se i pored opreznog  
pristupa potkrale neke greške i provukle neprecizne formulacije.

Teško se složiti sa autorom da je proces prelaženja metatonijs-  
skog akuta u dugi silazni akcenat vršen u XIV i XV vijeku (28),  
kao posljedica novoštokavskog prenošenja akcenta (31). Čak i da  
nije ova pojava do danas vremenski situirana, a jest (v. Belić: Fo-  
netika, str. 159—60, Južnoslovenski filolog XXIII, str. 6; Hraste: Od  
akcentuacije starochorwackiej i staroserbskiej do współczesnej szto-  
kawskiej, *Zeszyty językoznawcze* 6, 1961. str. 81—85, Varšava; A.  
Peco: Osnovi akcentologije... str. 45), ovakav zaključak je lako  
osporiti primjenjujući iste kriterije koje primjenjuje i autor, ali na  
riječima kod kojih se metatonijski akut nije našao na prvom slogu  
i kod kojih današnja akcenatska slika zahtijeva dva pomjeranja  
prema početku riječi, što se kod jednosložnih riječi, koje autor ko-  
risti za ilustraciju ne vidi zbog fonološke uslovljenosti akcenta. Pre-  
ma tome forma *junāk* pretrpila je dva pomjeranja akcenta za jednu  
moru prije nego što je dobila sadašnji oblik, prvo pri prelasku ~  
u ^ : *junaāk* > *junāak* (*junāk*), a drugo, novoštokavsko u XV sto-  
ljeću, također za jednu moru: *junaāk* > *junaak*, odnosno *jūnāk*.  
Pošto je kod jednosložnih imenica sa metatonijskim akutom već  
nakon prvog pomjeranja akcenat došao na prvu moru: *kraālĵ* (*krālĵ*)  
> *kraālĵ* (*krālĵ*), u procesu novoštokavskog pomjeranja on se više  
nije imao kuda pomjerati, i zbog toga se prvo pomjeranje ne smije  
izjednačiti sa novoštokavskim prenošenjem akcenta polazeći od  
primjera koji ne omogućavaju uočavanje oba procesa.

Diskutabilno je i objašnjenje uz tvrdnju autora da su »slogovi,  
koji su imali jednu moru po pravilu (potcrtao J. B.) mogli biti si-  
lazno intonirani« (12), zbog toga što u okviru jedne more »ton nije  
mogao 'rasti', nego samo 'padati', 'silaziti', već i zbog toga što ovo  
»po pravilu« govori da je ton kratkog sloga mogao biti i uzlazan,



bez obzira na to što ima samo jednu moru. Inače bi bilo dovoljno reći da su kratki slogovi imali samo silaznu intonaciju. A to ne bi odgovaralo činjenicama. Kratak slog je mogao ponijeti akutiran akcenat, a akut je imao uzlaznu intonaciju i morao ju je čuvati bar izvjesno vrijeme, dok se nije izjednačio sa starijim kratkim silaznim «.

Situacija u savremenom srpskohrvatskom jeziku pokazuje da i kratki slogovi mogu biti uzlazno intonirani. Istina, treba reći da se ta intonacija ne ostvaruje na jednoj mori, nego na dvije more susjednih slogova. Pošto se slogovi ne javljaju kao samostalne intonacione cjeline, nego u okviru riječi, normalno je pretpostaviti da su i u tom periodu dvije more iz susjednih slogova mogle biti intonaciono povezane, a to znači da su i kratki slogovi mogli imati uzlaznu intonaciju.

Navedene primjedbe ne bi trebalo shvatiti kao pokušaj negiranja vrijednosti uvodnog dijela. Ostaje iznesena tvrdnja da je u ovoj složenoj problematici autor našao najbolja rješenja da i onom ko se slabije snalazi otvori put za dalji samostalan rad.

Najveći dio knjige posvećen je kontrastivnom prikazivanju akcenatske slike u srpskohrvatskom i ruskom jeziku. Nema sumnje da će sve one koji su već u kontaktu sa problematikom srpskohrvatskog akcenta najviše zanimati kako je obrađena ova materija, tim prije što je ova oblast serbokroatistike najkompletnije prezentirana Daničićevim Srpskim akcentima i radovima zasnovanim na istim, formalnim kriterijima, koji daju precizne i potpune podatke, ali bez preglednosti i jako zamršeno, a kontrastivni pristup zahtijeva sistematiziranje građe i postavljanje u prvi plan akcenatskih umjesto morfoloških kategorija.

Recimo odmah da se od ovakve knjige nije ni moglo očekivati da da potpunu sliku srpskohrvatske akcentuacije danas već i zbog toga što ona daje dijahronijski presjek, ali da se moglo očekivati više. Stiče se utisak da je izložena građa prije svega data da posluži kao uvod u akcenat određenih kategorija ruskog jezika i da se autor zadovoljio utvrđivanjem osnovnih akcenatskih tipova, praćenjem i objašnjavanjem njihovog razvoja do danas, te objašnjavanjem odstupanja u pojedinim kategorijama. Sistematizirana tipološka klasifikacija je, kada je u pitanju srpskohrvatski jezik, izostala, mada je urađen velik posao.

Treba reći da neispunjena očekivanja nisu nedostatak knjige, nego posljedica koncepcije i ambicija iznesenih u predgovoru. Ovim argumentima se može ublažiti i prigovor da je navedena literatura za srpskohrvatsku akcentuaciju vrlo skromna, i pored toga što su u pitanju klasična djela naše akcentologije — Daničićevi, Beličevi i Ivšićevi radovi, tim prije što za utvrđivanje osnovnih akcenatskih relacija između našeg i ruskog jezika i ova literatura može biti dovoljna. Istina, u trenucima kada autor izađe iz ovih okvira, nedostatak novije literature se osjeti. Ali o tome poslije.

Iako eksplicitno autor ne izlaže kriterije na osnovu kojih vrši klasifikaciju imenica u pojedine tipove, uočljivo je da polazi od



mjesta akcenta i od toga da li akcenat iz Nsg ostaje na istom slogu kroz paradigmu ili ne, što daje mogućnosti da se govori o inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj sa ili bez alternacija, te pokretnoj akcentuaciji. Čini nam se da je ovdje autor propustio priliku da primijeni kriterije kojim se već operiše u našoj akcentalogiji i da je zanemarivanje medijalne pozicije i nerazgraničavanje akcenatskih alternacija i pokretne akcentuacije, na jednoj strani, a uvođenje kvantitativnih opozicija kao relevantnog kriterija za određivanje akcenatskih tipova na drugoj strani, ponuđenu klasifikaciju učinilo nepotpunom i neadekvatnom ukoliko oznake tipova nisu davane za svaku kategoriju posebno, tj. ukoliko nemaju karakter simbola.

Zadržimo se malo na datim oznakama. Nepokretna akcentuacija predstavljena je trima tipovima: tipom »a« kome pripadaju riječi sa drevnim akutom na inicijalnom slogu (*slāva*, *brāt*, *djēlo*), kao i u medijalnoj poziciji (*tamnica*, *zapis* i *korito*), tipom »b« sa novim akutom na dugom slogu (*sūša*) i tipom »β« sa novim akutom na kratkom slogu (*kōža*).

Sa sinhronog aspekta, to su imenice sa inicijalnom akcentuacijom bez alternacija i imenice sa medijalnom akcentuacijom sa alternacijama u Gpl. i čini nam se da je bilo više razloga da se izvrše razgraničenja na ovom nivou prije nego na nivou kvantitativnih opozicija tipova »d« i »β«.

Još je komplikovanija situacija kada su u pitanju razgraničavanja između tipova inicijalne i finalne akcentuacije. U tipovima »B« i »C« nalazimo i primjere sa finalnom i primjere sa inicijalnom akcentuacijom sa alternacijama, te sa pokretnom akcentuacijom: »B« — *vodā*, *kōst*, *mōst*, *jēzero*, »C« — *rūkā*, *strāst*, *grād*, *mēso*, a u tipu »b« imenice sa finalnom sa alternacijama i pokretnom: *kozā* i *selō*, mada se radi o tri akcenatske kategorije koje nemaju zajedničkih tipova.

Sve ovo govori da je pokušaj sistematskog pristupa ostao nedorađen, a drugačiji pristup pri obrađivanju akcenta kod zamjenica i brojeva, gdje se više ne operiše ni pomenutom terminologijom, i nedovršen. Na sreću, upotrebna vrijednost knjige kao udžbenika koji daje mogućnost kontrastnog sagledavanja našeg i ruskog akcenta ovim nije umanjena, posebno kada je u pitanju dijahrona relacija i interpretacija procesa unutar pojedinih kategorija riječi.

Najviše prostora, a i pažnje, poklonjeno je akcentu imenica, kod kojih se akcenatska slika daje napedo u dva presjeka — do XIV stoljeća i poslije XIV stoljeća, odnosno savremeno stanje. Ukoliko zanemarimo slabosti klasifikacije, to je i najdosljednije obrađena građa, a kada je u pitanju odnos dijahronija — sinhronija i najpreglednije. Ovakav pristup izostao je kod ostalih kategorija riječi. Umjesto paralelnih presjeka na dva plana, daje se samo slika sinhrona situacije, a u tekstu, ne uvijek i ne za sve oblike, mogu se naći oblici sa starijim akcentima. To unekoliko umanjuje preglednost i otežava praćenje razvoja, posebno za one koji se tek uključuju u ovu problematiku i kojima će biti teže da povežu pojedina, ovako razdvojena fakta.



Rečeno je da korištena literatura za sinhronu akcenatsku situaciju u srpskohrvatskom jeziku nije mogla pružiti potpune podatke. Mnogo ispravki unijele su nove dijalekatske studije ili novija djela koja tretiraju problematiku akcenta u književnom jeziku. Mada se oblici koje navodi autor javljaju i u književnom jeziku i ne mogu osporiti, može se postaviti pitanje da li treba dati prioritet formama koje novija ortoepska norma propisuje kao npr. u slučaju *mđstovi* ili onima što je po akcenatskim zakonima trebalo biti: *mđstovi*, što autor čini, posebno ako se tim ne odstupa samo od norme nego i od principa koji je u drugim situacijama sproveden, da se stanje u sinhroniji daje prema normi, a da se odstupanja objašnjavaju. Ista primjedba bi se mogla staviti i uz oblik *ježeru* koji je uvršten u paradigmu i popraćen primjedbom da je noviji oblik *jězeru*. Ne bi se moglo prihvatiti autorovo mišljenje da su oblici GDALsg ličnih i povratne zamjenice *sebe* sa kratkim silaznim akcentom u inicijalnom položaju (*měne*, *měni* itd.) dijalekatskog karaktera i da se javljaju u nekim zapadnim govorima, kada se zna da se ovakav akcenat prostire daleko šire (v. B. Nikolić: Osnovi mlađe novoštokavske akcentuacije, 42—45), te da se i u književnom jeziku tretira kao dubletna forma (*měne* — *měne*, *měni* — *měni*) u ovim padežima (J. Matešić: Der Wortakzent . ., 201, 202).

Čitaoca serbokroatistu će malo iznenaditi i primjena termina metataksa za označavanje novoštokavskog prenošenja jer se on u serbokroatističkoj literaturi upotrebljava za označavanje onih pomjeranja akcenata u kojima ostaje sačuvan kvalitet akcenta (*ženā* ➤ *žěna*), kakvo novoštokavsko prenošenje akcenata nije (*ženā* ➤ *žěna*).

Završavajući ovaj kratak osvrt na knjigu M. Mulića, recimo da je, bez obzira na slabosti pri klasifikaciji akcenatskih tipova i neke sitnije propuste u prezentiranoj građi, ovom knjigom ponuđeno djelo koje je nedostajalo ne samo studentima slavistike i širem krugu serbokroatista i rusista nego i našoj akcentologiji u cjelini.